

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ЛАТЕНТНОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

PROBLEMS CRIME LATENCY ASSESSMENT UNDER CONDITION OF THE FULL-SCALE RUSSIAN AGGRESSION

Блага А.Б., д.ю.н., доцент,

головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса

Національної академії правових наук України

orcid.org/0000-0003-4112-6147

Статтю присвячено питанням оцінки латентної злочинності в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації, яка істотно вплинула на криміногенну ситуацію та механізми її фіксації. Виявлені труднощі у визначенні її рівня навіть серед експертів і працівників поліції; найбільш поширеним є віднесення його до помірного рівня (не реєструється 25%–50% реально вчинених кримінальних правопорушень). Усі категорії респондентів до найбільш латентних видів кримінальних правопорушень віднесли: домашнє насильство; шахрайство, у т.ч. вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки; незаконний обіг зброї та наркотичних засобів; корупційні кримінальні правопорушення; самовільне залишення військової частини або місця служби кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також колабораційна діяльність і протиправне використання гуманітарної допомоги.

Встановлено, що понад чверть опитаних громадян та ВПО особисто або опосередковано мали досвід віктимізації у період воєнних дій, що свідчить про підвищення вразливості населення до різних форм кримінальних посягань. Причини неповідомлення про злочини включають недовіру до ефективності правоохоронних органів, обмеженість ресурсів і комунікаційних можливостей у воєнний час, страх репресій, нестачу інформації про механізми звернення та наявність нагальних життєвих потреб, що перешкоджали зверненню.

Отримані емпіричні дані демонструють системну залежність рівня латентності та віктимізації від умов воєнного часу та мобільності населення. У статті підкреслюється необхідність підвищення доступності правоохоронних сервісів, зміцнення довіри населення до інституцій держави, а також активізації превентивної та інформаційно-комунікаційної роботи в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, збройна агресія, латентність, злочинність, методологія дослідження, віктимізація.

The article is devoted to the issues of assessing latent crime in Ukraine in the context of full-scale armed aggression by the Russian Federation, which has significantly affected the crime situation and the mechanisms for recording it. Difficulties in determining its level have been identified even among experts and police officers; the most common assessment is that it is at a moderate level (25%–50% of actual criminal offenses are not recorded). All categories of respondents classified the following as the most latent types of criminal offenses: domestic violence; fraud, including that committed through illegal operations using electronic computing technology; illegal trafficking of weapons and narcotic drugs; corruption-related criminal offenses; unauthorized absence from military units or places of service; criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of individuals, as well as collaboration and illegal use of humanitarian aid.

It has been established that more than a quarter of the citizens and IDPs surveyed had personally or indirectly experienced victimization during the period of hostilities, which indicates an increase in the vulnerability of the population to various forms of criminal offenses. Reasons for not reporting crimes include distrust of the effectiveness of law enforcement agencies, limited resources and communication capabilities during wartime, fear of reprisals, lack of information about reporting mechanisms, and urgent life needs that prevented reporting.

The empirical data obtained demonstrate a systemic dependence of the level of latency and victimization on wartime conditions and population mobility. The article emphasizes the need to improve the accessibility of law enforcement services, strengthen public trust in state institutions, and intensify preventive and information-communication work in conditions of armed conflict.

Key words: criminal offenses, armed aggression, latency, crime, research methodology, victimization.

Постановка проблеми. Збройна агресія російської федерації проти України вплинула на усі сфери життя нашої країни. Серед іншого, вона висвітила необхідність формування ефективної державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності. Як справедливо зазначає П. Л. Фріс, визначаючи стратегію і тактику впливу на злочинність, така політика має на увазі не її ліквідацію, що є неможливим, а зниження її рівня, досягнення інших позитивних змін у її характеристиках. Відповідно, напрями політики пов'язані зі: зниженням показників злочинності (рівня, коефіцієнта, динаміки); зниженням інтенсивності впливу соціально-політичного, соціально-економічного та соціально-біологічного факторів злочинності; забезпечення соціальної справедливості в охороні прав людини як від злочинних посягань, так і в питаннях законності застосування кримінальної відповідальності; мінімізація наслідків злочинності. А її реалізація включає, по-перше, застосування заходів профілактики; по-друге, застосування кримінального закону; по-третє, застосування покарання або заходів, що його замінюють [1, с. 347–349].

Оскільки, як показано вище, державна політика у сфері запобігання та протидії злочинності включає такі масштабні напрями, її формування вимагає об'єктивної оцінки масштабів злочинності. Натомість існування значного латентного сегмента призводить до помилкового визначення пріоритетів кримінальної політики; неадекватного розподілу ресурсів правоохоронних органів; зниження потреб у підтримці потерпілих та соціальних службах; викривлення оцінки ефективності діяльності поліції і судів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема латентної частини злочинності стала об'єктом уваги багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, таких як А. Д. Бідерман, І. Р. Бреннан, Д. Фінкелгор, Е. Фей, Р. Ормрод, А. Ж. Рейс, П. Реутер, В. С. Батиргарєва, М. Г. Вербенський, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джу́жа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, М. В. Кікалішвілі, М. Г. Колодяжний, О. Г. Кулик, В. Ф. Оболонцев та інші. Попри пильну увагу багатьох науковців до проблеми дослідження латентності злочинності, це питання

набрало нового значення та потребує окремої уваги у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України.

Метою статті є визначення основних проблем оцінки латентності злочинності в умовах збройної агресії.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо, що термін латентність (від лат. *від лат. Latens, latentis – прихований, невидимий*) розуміється як здатність об'єктів або процесів перебувати в прихованому стані, не проявляючи себе [2]. Ми погоджуємось з думкою В. Ф. Оболенцева, який під латентною злочинністю розуміє сукупність фактично вчинених, однак невиявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не знаходять відбиття в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності [3, с. 12]. У якості синонімів до цього терміну використовуються також вирази «темний бік злочинності» («dark side of crime»), «злочини, про які не було повідомлено поліції» («not-reported crimes»), «темне число», «темна цифра» («dark figure»).

Американські соціологи Альберт Дж. Рейсс-молодший та Альберт Д. Бідерман у своїй спільній роботі «Про дослідження «темної цифри» злочинності» ще у 1967 р. дослідили розрив між зареєстрованими злочинами та фактичним рівнем злочинності [4], а у 1980 р. у звіті «Джерела даних про порушення закону білими комерціями» запропонували нове визначення порушень білих комерців і стверджували, що концептуальні, класифікаційні та підрахункові проблеми перешкоджають точному статистичному аналізу таких правопорушень [5]. Веслі Г. Скоган, проаналізувавши індивідуальні детермінанти повідомлення про злочини, такі як характеристики жертв, характер відносин між жертвою та правопорушником та тяжкість правопорушення, встановив, що найсуттєвіше значення має остання [6].

Майк Магауайр, Род Морган, Роберт Райнер, здійснивши ґрунтовний аналіз проблем точності кримінальної статистики, показали, що офіційні дані систематично занижують рівень злочинності, а латентність варіюється залежно від типу злочину (приділивши особливу увагу злочинам, які особливо важко «підрахувати» – домашньому насильству, злочинам в закритих установах, корпоративному шахрайству, транскордонній та організованій злочинності та злочинам, скоєним урядами) та інституційного контексту. Ці науковці акцентують увагу також на дилемах офіційної статистики, пов'язаних з її зрозумілістю, охопленням, цілісністю та «актуальністю», таких як те, чи повинна вона прагнути до «повноти», чи до актуальності для поточних потреб політики, чи вона повинна просто прагнути забезпечити стабільний та легкозрозумілий «індекс» більш серйозних злочинів, щоб дозволити надійне вимірювання тенденцій з плином часу [7].

В. В. Голіна також справедливо вважає, що цей феномен, так би мовити, можна вважати рукотворним, та зазначає, що його формування в Україні відбувається внаслідок дії різнопричинних чинників, зокрема у сферах:

- сучасного кримінального і кримінального процесуального законодавства;
- державної кримінально-правової статистики;
- суспільно-політичного життя в країні, соціально-політичного клімату в суспільстві;
- діяльності органів кримінальної юстиції;
- кримінальної і посткримінальної поведінки злочинців, потерпілих, свідків та інших учасників кримінальних подій;
- ресурсного забезпечення діяльності щодо запобігання і протидії злочинності [8, с. 138].

В. І. Шакун, аналізуючи межі впливу на злочинність, зазначив, що їх визначення потребує більш ґрунтовного дослідження й осмислення отриманих результатів, спираючись при цьому на доволі високий рівень латентності злочинності в Україні [9]. О. М. Гумин та І. М. Зубач

дослідили уявлення наукового співтовариства щодо питання латентної злочинності, на прикладі статевих злочинів дослідили фактори приховування такого роду злочинів і довели необхідність віктимологічної профілактики насильницьких злочинів з огляду на високий рівень їх латентності [10]. В. І. Поклад у навчальному посібнику дає аналіз основних теоретичних підходів до проблеми латентної злочинності, розглядає світовий досвід, пропонує різні методики проведення емпіричних досліджень [11]. В. В. Пивоваров, вивчивши питання латентності корпоративних злочинів в банківській сфері, наводить специфічні чинники цього виду злочинів, які виступають своєрідними «маркерами» прояву корпоративного злочинного інтересу [12]. Н. З. Магас зосередила свою увагу встановленню, які причини латентності притаманні корупційній злочинності як одному із найбільш латентних видів злочинності, та способам їх зменшення [13].

Результати вказаних та інших досліджень є вагомими, однак прогнозування та запобігання злочинності в Україні у повоєнний період потребує їх певного коригування з урахуванням проблем оцінки латентності злочинності в умовах збройної агресії. З цією метою фахівцями Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України в межах дослідження на тему: «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» було проведене анонімне онлайн-опитування за спеціально розробленими методиками чотирьох категорій респондентів (експерти, працівники поліції, громадськість, внутрішньо переміщені особи, далі – ВПО).

Експертним опитуванням щодо злочинності в Україні після досягнення сталого миру було охоплено 125 спеціально відібраних респондентів. З їх числа основною сферою професійної діяльності 57 осіб (або 45,6% опитаних) є правозастосовна, 31 особи (24,8%) – аналітична, 25 осіб (20%) – сфера правосуддя, 10 осіб (8%) – науково-дослідна чи освітня діяльність, ще по 1 особі (по 0,8%) – зв'язок та кадрова діяльність. Основна маса опитаних експертів – 101 особа (або 80,8%) – це практики, які не мають наукового ступеню; 16 осіб (12,8%) – кандидати наук або доктори філософії, ще 8 осіб (6,4%) – доктори наук. Стаж роботи переважної більшості (117 респондентів або 93,6%) перевищує 10 років, 6 осіб (4,8%) – від 5 до 10 років, 2 осіб (1,6%) – до 5 років.

До опитування професіоналів у сфері правоохоронної діяльності долучилось 6054 поліцейських з усіх регіонів України – працівники підрозділів кримінального розшуку, боротьби з наркозлочинністю, слідства, дізнання, превентивної діяльності (у тому числі дільничних офіцерів поліції та ювенальних поліцейських), батальйонів поліції особливого призначення, конвойної служби поліції, організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування, інформаційно-аналітичної підтримки, корпусу оперативного-раптової дії, патрульної поліції, поліції в метрополітені, ізоляторів тимчасового тримання, вибухотехнічної служби, кінологічного центру, чергової частини, служби освітньої безпеки. Стаж професійної діяльності в органах Національної поліції 1256 осіб з їх числа (або 20,7%) становив понад 20 років, 1106 осіб (18,3%) – від 15 до 20 років, 939 осіб (15,5%) – від 11 до 15 років, 1070 осіб (16,7%) – від 5 до 10 років, 555 осіб (9,2%) – від 3 до 5 років, 814 осіб (13,4%) – від 1 до 3 років, 374 осіб (6,2%) – до 1 року.

У опитуванні громадськості взяли участь 3572 українця, які проживають в межах нашої країни (усі регіони) або виїхали до інших країн (Республіки Польщі, Чеської Республіки, Королівства Бельгія, Німецької Демократичної Республіки, Естонської Республіки, Королівства Нідерландів, Республіки Молдова, Королівства Швеція, Королівства Данія, Республіки Хорватія, Сполучених Штатів Америки, Республіки Болгарія). Переважна біль-

шість з них – особи жіночої статі (3318 осіб, або 88,8%); чоловіки становили 414 осіб (11,2%). Залежно від віку респонденти розподілились таким чином: від 14 до 18 років – 88 осіб (2,3%), від 19 до 24 років – 94 особи (2,5%), від 25 до 29 років – 187 осіб (5%), від 30 до 34 років – 460 осіб (12,3%), від 35 до 39 років – 78 осіб (21%), від 40 до 44 років – 723 особи (19,3%), від 45 до 49 років – 472 особи (12,6%), від 50 до 54 років – 312 осіб (8,3%), від 55 до 59 років – 285 осіб (7,6%), від 60 до 64 років – 201 особа (5,4%), від 65 до 69 років – 94 особи (2,5%), від 70 до 74 років – 35 осіб (0,9%), від 75 років – 13 осіб (0,3%).

Четверта категорія опитаних – це внутрішньо переміщені особи у кількості 1587 осіб, які евакуювалися з населених пунктів Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Сумської, Харківської, Херсонської областей в інші населені пункти тієї самої області або в інші регіони України. З їх числа основна маса 1424 або 89,7% – особи жіночої статі; 159 осіб (10%) – чоловіки. Залежно від віку респонденти розподілились таким чином: від 14 до 18 років – 44 особи (2,8%), від 19 до 24 років – 35 осіб (2,2%), від 25 до 29 років – 72 особи (4,5%), від 30 до 34 років – 176 осіб (11,1%), від 35 до 39 років 333 особи (21%), від 40 до 44 років – 286 осіб (18%), від 45 до 49 років – 189 осіб (11,9%), від 50 до 54 років – 130 осіб (8,2%), від 55 до 59 років – 95 осіб (6%), від 60 до 64 років – також 95 осіб (56%), від 65 до 69 років – 59 осіб (3,75%), від 70 до 74 років – 34 особи (2,7%), від 75 років – 39 осіб (2,5%).

Під час опитування учасників перших двох груп, серед іншого, просили оцінити загальні обсяги латентності кримінальних правопорушень, а також визначити, які кримінальні правопорушення, на їх думку, є найбільш латентними станом на момент опитування. При цьому був врахований загальний потенціал учасників, через що експертів просили оцінити рівень латентності та найбільш латентні кримінальні правопорушення на рівні усієї країни, а працівників поліції – на рівні їх області. Отримані відповіді розподілились таким чином.

Як дуже високий рівень латентності кримінальних правопорушень (коли не реєструється понад 80% реально вчинених кримінальних правопорушень (далі – КП)) оцінили 80 експертів (або 8%) та 299 працівників поліції (4,9%); як високий (не реєструється від 50 % до 80% реально вчинених КП) – 20 (16%) експертів та 569 (9,4%) поліцейських; як помірний (не реєструється від 25 % до 50% реально вчинених КП) – відповідно 49 (39,2%) та 1561 (25,8%) осіб; як низький (не реєструється від 10 до 25% реально вчинених КП) – відповідно 15 (12%) та 720 (11,9%) осіб; як дуже низький (до реєстрації не потрапляють менше 10% реально вчинених КП) – 11 (8,8%) експертів та 677 (11,2%) поліцейських. Ще 19 (15,2%) експертів та 2142 (35,4%) працівників поліції зазначили, що їм важко відповісти на це питання. Тобто, з числа тих, хто відповів на це запитання, найбільша частка і експертів, і поліцейських, оцінили рівень латентності як помірний.

Щодо рівня латентності різних видів кримінальних правопорушень, то на перші сім місць (по низхідній) експерти поставили: домашнє насильство; шахрайство, у т.ч. вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки; колабораційну діяльність; незаконний обіг зброї в межах України; кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; незаконний обіг наркотичних засобів; корупційні кримінальні правопорушення. Працівники поліції у якості найбільш латентних кримінальних правопорушень вказали відповідно: крадіжки; незаконне позбавлення волі або викладення людини; шахрайство, у т.ч. вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки; домашнє насильство; незаконний обіг зброї в межах України; незаконний обіг наркотичних засобів; самовільне залишення військової частини або місця служби.

З-поміж найменш латентних експерти назвали: розбій; грабежі; самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво; насильницьке зникнення; протиправне захоплення чужого майна або бізнесу (рейдерство); порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин, а також незаконне видобування, збут, придбання, передача, перевезення, перевезення, переробка бурштину; дезертирство, а поліцейські – протиправне захоплення чужого майна або бізнесу (рейдерство); порушення правил охорони або використання надр; насильницьке зникнення; виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікація її учасників; товарну контрабанду; кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (див. рис. 1).

Тобто, між відповідями експертів та працівників поліції хоча і є відмінності, але оскільки вони не надто значні, можна зробити висновок про репрезентативність отриманих результатів.

Двом іншим категоріям опитаних – ВПО та широкому колу громадян – пропонувалось розповісти про власний досвід віктимізації у період з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Так, на питання «Чи потерпали Ви або Ваші рідні від кримінальних правопорушень з 2022 року по теперішній час?» 359 громадян (або 9,6% від загальної кількості опитаних) та 201 внутрішньо переміщена особа (12,7%) підтвердили, що вони потерпали особисто. Крім того, 596 (15,9%) громадян та 248 (15,6%) ВПО зазначили, що постраждали їх родичі / близькі. На те, що відносно них або їх родичів / близьких не було вчинено протиправних посягань вказали 2290 громадян (61%) та 981 (61,8%) ВПО. Ще 591 (15,8%) громадян та 217 (13,7%) ВПО вказали, що їм важко відповісти. Таким чином, більше чверті опитаних кожної категорії засвідчили наявність досвіду віктимізації у період воєнного протистояння.

У своїх відповідях 767 громадян (80%) та 251 ВПО (55,5%) також вказали, що віктимізація відбулась на території, підконтрольній Українській владі, 156 громадян (16,3%) та 184 ВПО (40,5%) – на тимчасово окупованій території України і 36 громадян (3,7%) та 18 ВПО (4%) – на території іншої країни, до якої виїхали в пошуках тимчасового притулку. При цьому 256 громадян (27%) та 202 ВПО (5%) уточнили постраждали від кримінальних правопорушень в зоні ведення бойових дій, а 39 громадян (4%) і 66 ВПО (14,6%) – під час перетинання ворожих блок-постів.

З числа громадян, які протягом 2022–2025 років особисто потерпіли від кримінального правопорушення, або у яких постраждали їх родичі / близькі, 600 (або 62,8%) повідомили про цей випадок до правоохоронних органів, а з числа ВПО – 340 осіб (75,7%). Відповідно, на цьому етапі невиявленими стали 37,2% та 24,3% випадків кримінальних правопорушень. У кримінологічній науці цей вид латентності називається «природна» або «прихована» та охоплює сукупність кримінальних правопорушень, інформація про які не надходила до правоохоронних органів ні в якому вигляді.

На запитання «Якщо Ви або Ваші родичі/близькі повідомили про вчинений злочин, то якою була реакція правоохоронного органу?» 525 громадян (або 87,5% з них, хто повідомив) та 262 ВПО (77,1%) відповіли, що їх заяву / повідомлення прийняли та зареєстрували. Тобто, на цьому етапі не було зареєстровано відповідно ще 12,5% та 22,9% випадків кримінальних правопорушень. У кримінологічній науці цей вид латентності називається «штучна» або «приховувана» і включає кримінальні правопорушення, інформація про які надходила до правоохоронних органів, однак вона не була належним чином оформлена.

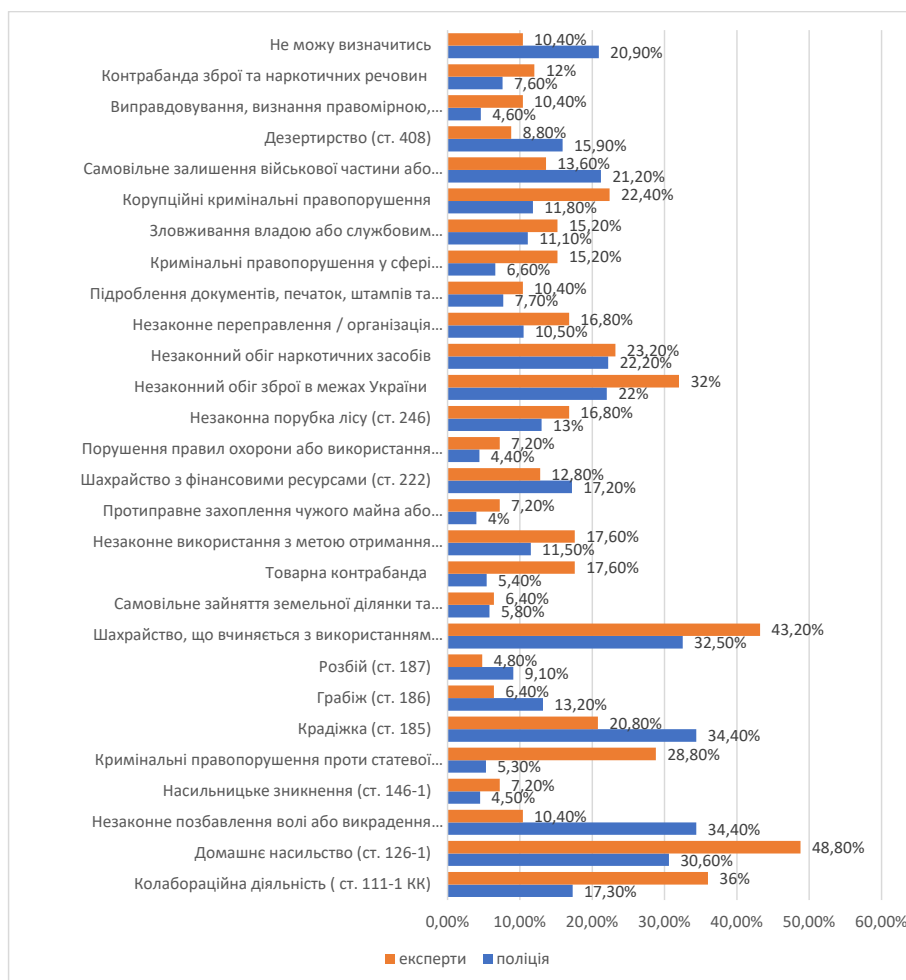

Рис. 1. Розподіл відповідей працівників поліції та експертів (у %) на питання «Які, на Вашу думку, кримінальні правопорушення станом на зараз є найбільш латентними?»

Рис. 2. Розподіл відповідей широкої громадськості та ВПО (у %) на питання «Які злочини, на Вашу думку, найчастіше залишаються невиявленими?»

Під час опитування також було підняте питання щодо причин, з яких респонденти не повідомляли про злочин, вчинений щодо них або їх родичів / близьких. На нього кожна особа мала можливість обрати декілька варіантів відповідей, і загалом було отримано 932 відповіді від громадян та 648 відповідей від ВПО. За підсумками виконаного аналізу найбільша кількість відповідей – 351 від громадян (або 37,7% від загальної кількості відповідей) та 167 від ВПО (25,8%) – продемонстрували невіру у спроможність правоохоронних органів покарати злочинця; на тому, що вони не хотіли витрачати свій час вказано у 141 відповіді громадян (15,1%) та 116 відповідях ВПО (17,9%); по 114 відповідей від громадян та ВПО (відповідно 12,2% та 17,6%) свідчили, що вони хотіли повідомити, але на той момент не було можливості зв'язатись з представниками правоохоронних органів; боязнь помсти з боку злочинця або інших осіб містилась у 85 відповідей громадян (9,1%) та 52 відповідях ВПО (8%); у 72 відповідях громадян (7,7%) та 56 відповідях ВПО (8,6%) було вказано, що вони хотіли повідомити, але на той момент потрібно було негайно вирішувати інші проблеми; на те, що вони розгубилися та одразу не повідомили було вказано у 72 відповідях громадян (7,7%) та 50 відповідях ВПО (7,7%); 60 відповідей громадян (6,4%) та 54 відповіді ВПО (8,3%) свідчили про те, що вони не знали, куди звертатися; громадяни у 37 відповідях (4%) та ВПО у 39 відповідях (4,2%) засвідчили, що вирішили самостійно розібратися з винуватцем.

Щодо рівня латентності різних видів кримінальних правопорушень, то оскільки населення не настільки обізнане у кримінальному законодавству, для них був запропонований менший за обсягом та адаптований до їх розуміння перелік варіантів відповідей (див. рис. 2).

Як видно з наведеної вище діаграми, у підсумку, думки і широкого кола громадян, і ВПО майже не відрізнялись, і на перші п'ять місць вони поставили (по низхідній): корупційні кримінальні правопорушення; шахрайство, у т.ч. вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки; незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги; домашнє насильство; співпрацю з ворогом та дії на користь ворога.

Висновки. Наведене дозволяє стверджувати, що латентна злочинність є однією з найскладніших і водночас важливою сферою кримінологічних досліджень, оскільки саме вона формує приховану частину реальної кримінальної ситуації, яка не відображається у офіційній статистиці. Її вивчення набуває особливої актуальності в умовах такого серйозного кризового фактору, як збройна агресія. Отримані дані виявляють системну залежність рівня виктимізації та латентності злочинності від умов воєнного часу та вимушеної зміни місця проживання населення. Це підкреслює необхідність удосконалення механізмів доступності правоохоронних послуг, підвищення довіри до інституційної реакції держави, а також посилення превентивної та комунікаційної роботи з населенням у період збройного конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. – Т. 18 : Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В. І. Шакун (голова), В. І. Тимошенко (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. С. 347–349.
2. Отрешко Н. Б. Латентність. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. – Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-53398> (дата звернення 15.10.2025).
3. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження : монографія. Харків : СПД Н. М. Вапнярчук, 2005. 128 с.
4. Biderman A. D., Reiss A. J. On Exploring the "Dark Figure" of Crime. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 1967. Vol. 374, №1. P. 1–15. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/000271626737400102> (Last accessed: 15.10.2025) DOI: <https://doi.org/10.1177/000271626737400102>.
5. Reiss A. J., Biderman A. D. Data Sources on White-collar Law-breaking. Washington : U.S. Department of Justice, National Institute of Justice. 1981. 486 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=5vYfwipZlcAC> (Last accessed: 15.10.2025).
6. Skogan W. G. Citizen reporting of crime: some national panel data. *Criminology*. 1976. Vol. 13, №4. P. 535–549. URL: (Last accessed: 15.10.2025).
7. Maguire M. Criminal Statistics and the Construction of Crime. *The Oxford Handbook of Criminology*. 5th ed. Oxford : Oxford University Press. 2012. P. 241–301. DOI: 10.13140/RG.2.1.4956.6485/1.
8. Голіна В. В. «Тіньова» злочинність. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2017. № 1 (1). С. 134–143.
9. Шакун В. І. Межі впливу на злочинність. *Щорічник українського права*. 2010. № 2. С. 183–190.
10. Гумин О. М., Зубач І. М. Поняття латентної злочинності та напруги її профілактики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 824. С. 424–429.
11. Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності : навч. посіб. Луганськ : РВВ ЛДУВС. 2007. 48 с.
12. Пивоваров В. В. До питання латентності корпоративної злочинності в банківській сфері. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. Вип. 3, Т. 2. С. 104–106.
13. Марас Н. З. Способи зменшення латентності корупційної злочинності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 4(19). С. 84–90.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025
 Дата публікації: 30.12.2025